

21 Lessons
for the
21st Century

Yuval Noah
Harari

JONATHAN CAPE
LONDON

Ювал Ной Харарі

21 УРОК ДЛЯ СТОЛІТТЯ

З англійської переклав Олександр Дем'янчук

Видання доповнене автором

ЗМІСТ

ВСТУП	9
-------------	---

Частина I. ВИКЛИК З БОКУ ТЕХНОЛОГІЙ

Розділ 1	
КРАХ ІЛЮЗІЙ. <i>Завершення історії відтерміновано</i>	19

Розділ 2	
РОБОТА. <i>Коли ви виростете, можете не знайти роботи</i>	38

Розділ 3	
СВОБОДА. <i>Великі Дані стежать за тобою</i>	70

Розділ 4	
РІВНІСТЬ. <i>Володієш даними — володієш майбутнім</i>	105

Частина II. ПОЛІТИЧНИЙ ВИКЛИК

Розділ 5	
СПІЛЬНОТА. <i>Людина має тіло</i>	117

Розділ 6	
ЦИВІЛІЗАЦІЯ. <i>У світі існує лише одна цивілізація</i>	126

Розділ 7	
НАЦІОНАЛІЗМ. <i>Глобальні проблеми потребують глобальних відповідей</i>	146

Розділ 8	
РЕЛІГІЯ. <i>Бог нині рятує націю</i>	167

Розділ 9	
ІММІГРАЦІЯ. <i>Одні країни можуть мати кращі досягнення, ніж інші</i>	181

Частина III. РОЗПАЧ І НАДІЯ

Розділ 10	
ТЕРОРИЗМ. <i>Не панікувати</i>	203

Розділ 11	
ВІЙНА. Ніколи не недооцінюйте людської глупоти.....	217
Розділ 12	
СМИРЕННІСТЬ. Ви — не центр світу.....	229
Розділ 13	
БОГ. Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно.....	247
Розділ 14	
СЕКУЛЯРИЗМ. Визнайте свою тінь	255
Частина IV. ПРАВДА	
Розділ 15	
НЕЗНАННЯ. Ви знаєте менше, ніж вважаєте.....	271
Розділ 16	
СПРАВЕДЛИВІСТЬ. Наше уявлення про справедливість можливо застаріле	279
Розділ 17	
ПОСТ-ПРАВДА. Деякі фейкові новини залишаються жити вічно.....	288
Розділ 18	
НАУКОВА ФАНТАСТИКА. Майбутнє не схоже на сцени з кінофільмів.....	305
Розділ 19	
ОСВІТА. Постійні лише зміни	318
Розділ 20	
СМИСЛИ. Життя — не оповідь.....	330
Розділ 21	
МЕДИТАЦІЯ. Просто спостерігати.....	378
ПОДЯКИ.....	390
ПРИМІТКИ.....	394

*Моєму чоловіку Іцику,
мамі Пніні й бабусі Фанні
за їхню любов і підтримку
впродовж багатьох років.*

ВСТУП

У світі, заповненому непотрібною інформацією, ясність стає силою. Теоретично кожен може приєднатися до дебатів щодо майбутнього людської спільноти, однак неймовірно важко підтримувати чітке бачення. Часто ми навіть не усвідомлюємо, що дебати тривають чи які ключові питання обговорюють. Мільярди людей не можуть дозволити собі розкоші дослідження, бо мають нагальніші справи: потрібно йти на роботу, виховувати дітей чи доглядати літніх батьків. Та на жаль, історія не дає нам послаблень. Якщо майбутнє людства буде вирішено за вашої відсутності, бо ви надто заклопотані годуванням і одяганням дітей, це не звільнить вас від настання його наслідків. Звичайно, це дуже несправедливо, але хто сказав, що історія була справедливою?

Як історик я не можу дати людям одягу чи їжі, однак можу запропонувати їм визначеність, допомагаючи цим вирівняти гравців на глобальному ігровому полі. Якщо це надихне навіть жменьку нових людей на приєднання до дебатів про майбутнє нашого виду, мої зусилля марними не будуть.

У моїй першій книзі «Людина розумна»^{*} висвітлено історію людства, його минуле, показуючи, як неприкметна мавпа стала правителем планети Земля.

* Ювал Ной Харарі. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього / Пер. з англ. Я. Лебеденка. — Харків: КСД, 2016. — 544 с.

У «Людині божественній»*, моїй другій книзі, я спробував зазирнути далеко в майбутнє, розглядаючи те, як зрештою люди можуть стати богами і якою може бути кінцева доля розуму й свідомості.

У цій книзі я хочу пильно придивитися до сьогодення. У фокус потрапить сучасний стан і найближче майбутнє людства. Що відбувається прямо зараз? Які нинішні найбільші виклики й варіанти вибору? На що нам варто звернути увагу? Чому ми маємо вчити дітей?

Звичайно, сім мільярдів людей мають щонайменше сім мільярдів прагнень, і, як уже зазначалося, обдумування великої картини майбутнього — відносно рідкісна розвага. Мати-одиначка, що намагається виростити двох дітей у нетрях Мумбаї, поглинута забезпеченням їх харчем; біженці на човні в Середземному морі вдивляються у виднокіл, мріючи побачити прикмети близького берега; а чоловік, який помирає в переповненій лондонській лікарні, збирає рештки сил, щоб зробити ще один подих. Вони мають значно нагальніші проблеми, ніж глобальне потепління чи криза ліберальної демократії. Жодна книга не здатна окреслити проблеми окремих людей, і в мене немає жодних порад щодо подібних ситуацій. Я можу сподіватися лише чомусь навчитися у них.

Мої плани тут мають глобальний характер. Я повертаю увагу до основних сил, що формують суспільства в усьому світі й здатні вплинути на майбутнє нашої планети загалом. Зміни клімату можуть виявитися дуже далекими від турбот людей, коли існує загроза їхньому життю, однак зрештою вони можуть зробити нетрі Мумбаї непридатними до проживання, послати

* Ювал Ной Харарі. Homo Deus. За лаштунками майбутнього / Пер. з англ. О. Дем'янчука. — Київ: BookChef, 2018. — 512 с.

нові величезні хвилі біженців через Середземне море й викликати світову кризу в охороні здоров'я.

Реальність складається з багатьох загроз, і в цій книзі я замірився охопити різні аспекти наших глобальних умов існування, не претендуючи при цьому на вичерпність. На відміну від «Людини розумної» і «Людини божественної», цю книгу я задумав не як історичний наратив, а радше як добірку уроків. Ці уроки не містять простих відповідей. Вони мають стимулювати подальше осмислення й допомогти читачам долучитися до деяких вельми важливих дискусій нашого часу.

Цю книгу фактично було створено в діалозі з громадськістю. Багато розділів написано як відповідь на запитання читачів, журналістів і колег. Попередні версії деяких фрагментів уже було опубліковано в різних формах, що посприяло зворотному зв'язку й дало мені змогу відшліфувати певні аргументи. Деякі розділи зосереджено на темі технології, деякі — на темі політики, ще інші — на питаннях релігії й мистецтва. В одних розділах прославляється людська мудрість, інші показують вирішальну роль людської глупоти. Однак загальне питання залишається незмінним: що відбувається в світі сьогодні та який глибокий смисл криється в подіях?

Що означає підйом Дональда Трампа? Що можна зробити з епідемією фейкових новин? Чому ліберальна демократія зазнає кризи? Чи повернеться Бог? Чи наближається нова Світова війна? Яка цивілізація домінує в світі — Захід, Китай, іслам? Чи варто Європі тримати відкритими двері для іммігрантів? Чи може націоналізм вирішити проблеми нерівності й зміни клімату? Що треба вчинити з тероризмом?

Хоча ця книга націлена на глобальну перспективу, я не нехтую особистим рівнем. Навпаки, хочу підкреслити зв'язок між великими революціями нашої епохи

і внутрішнім життям індивідів. Приміром, тероризм є і глобальною політичною проблемою, і внутрішнім психологічним механізмом. Тероризм діє, натискаючи на кнопку страху глибоко в наших мізках і вселяючись в уяву мільйонів індивідів. Так само криза ліберальної демократії розгортається не в парламентах і на виборчих дільницях, а й у нейронах і синапсах. Таким собі кліше стало казати, що особисте — це політичне. Однак в епоху, коли вчені, корпорації й уряди вивчають, як влізти в людський мозок, цей трюїзм стає ще похмуришим. Тож ця книга містить спостереження за поведінкою окремих індивідів і цілих країн.

Глобалізований світ безпрецедентно тисне на нашу індивідуальну поведінку й мораль. Кожного з нас упіймали в свої тенета всеохопні павутини, які, з одного боку, обмежують наші рухи, але водночас передають на далечезні відстані наші найменші смикання. Наші щоденні справи впливають на життя принаймні половини людей у світі, а якісь особисті вчинки можуть несподівано запалити весь світ, як це трапилося зі самоспаленням Мохамеда Буазізі, що запалило Арабську весну, або з жінками, які ділилися своїми історіями про сексуальне насильство й збудили рух #MeToo.

Цей глобальний вимір нашого особистого життя означає, що нині значно важливіше, ніж будь-коли, відкрити наші релігійні й політичні вподобання, наші расові й гендерні привілеї і нашу невідому співучасть в інституційному гнобленні. Однак чи реально виконати це завдання? Як я можу знайти тверде моральне підґрунтя у світі, що простягається далеко за межі мого виднокраю, що повністю вислизає з-під контролю людини й тримає під підозрою всіх богів та ідеологій?

Ця книга починається з огляду поточної політичної й технологічної скрути. Наприкінці ХХ століття вия-

вилось, що запеклі ідеологічні баталії між фашизмом, комунізмом і лібералізмом привели останній до приголомшливої перемоги. Демократична політика, права людини й капіталізм вільного ринку впевнено крокували до завоювання всього світу. Однак, як зазвичай трапляється, історія раптом зробила несподіваний поворот, і після краху фашизму й комунізму в опалу потрапив і лібералізм. То куди ж ми прямуємо?

Це питання особливо гостре через те, що лібералізм втрачає довіру саме там, де революції-близнюки в інформаційних технологіях і біотехнології кидають нам виклик, найбільший з усього, з чим стикався наш вид. Об'єднання інформаційних і біотехнологій може невдовзі витіснити мільярди людей з ринку праці й підірвати як свободу, так і рівність. Алгоритми Великих Даних можуть створити цифрові диктатури, в яких всю владу сконцентровано в руках жменьки еліти, тоді як абсолютна більшість людей страждає не від експлуатації, а від чогось значно гіршого — непотрібності.

Я розглядав об'єднання інформаційних і біотехнологій у книзі «Людина божественна». Однак у ній я акцентував на віддалених перспективах — тривалістю століття, а може, й тисячоліття, а в цій зосереджуюся на актуальних соціальних, економічних і політичних кризах. Наразі мене мало цікавить віддалене створення неорганічного життя, а радше — загрози державі всезагального добробуту й конкретним інституціям, як-от Європейський Союз.

У цій книзі я не намагаюся охопити всі впливи цих нових технологій. Зокрема, хоча технологія дає чудові обіцянки, я заміряюся висвітлити загрози і небезпеки. Оскільки корпорації й підприємці, які рухають уперед технологічну революцію, природно намагаються співати осанну своїм творінням, для соціологів, істориків і філософів на кшталт мене вона звучить тривожним

сигналом і відкриває шляхи, якими все може піти до жахливих бід.

Після окреслення викликів, з якими ми стикаємося, у другій частині книги розглянемо широкий діапазон потенційних відповідей на них. Чи можуть інженери Facebook використати штучний інтелект, щоб захистити людські свободу й рівність? Можливо, відповідь полягає в повороті назад усього процесу глобалізації й поверненні до всемогутніх держав-націй? Можливо, нам варто повернутися ще далі, щоб черпати надію й мудрість з відродження старовинних релігійних традицій?

Зокрема в третій частині книги ми побачимо, що попри безпрецедентні технологічні зміни й гострі політичні незгоди людство може скористатися наявними можливостями, якщо ми візьмемо під контроль наші страхи й будемо поміркованішими щодо своїх поглядів. У цій частині ми розглянемо, що можна зробити, щоб убезпечитися від загроз тероризму, небезпеки глобальної війни й наших упереджень і ненависті, що призводять до подібних конфліктів.

Четверта частина починається з поняття «пост-права» й запитання, як ми все ще можемо розуміти глобальний розвиток і відрізнити зло від справедливості. Чи здатна *Homo sapiens* принести новий смисл світу, який сама створила? Чи існує чітка межа, що відділяє реальність від фантазії?

У п'ятій і заключній частині я зводжу разом різні загрози й загалом окидаю оком життя в епоху невідомості, коли старі оповіді зазнали невдачі, а нові їм на заміну все ще не складено. Хто ми? Що маємо робити в житті? Яких умінь потребуємо? Враховуючи все, що ми знаємо і не знаємо щодо науки, Бога, політики й релігії, — що ми можемо сказати про смисл життя сьогодні?

Може, це звучить надто амбіційно, але *Homo sapiens* не може чекати. Філософія, релігія і наука виходять за межі часу. Люди сперечалися про смисл життя тисячі років. Ми не можемо продовжувати ці суперечки нескінченно. Екологічна криза, що посилюється, зростаюча загроза з боку зброї масового знищення, розвиток нових руйнівних технологій не лишають часу для такого задоволення. Мабуть, найважливіше те, що штучний інтелект і біотехнологія пропонують людству силу, щоб реформувати і перепроєктувати життя. Дуже скоро хтось муситиме вирішувати, як використати цю силу — на основі якоїсь прихованої чи відкритої оповіді про смисл життя. Філософи — вельми стримані люди, а от інженери стримуються значно менше, не кажучи вже про інвесторів, які взагалі позбавлені терпіння. Якщо ви не знаєте, що робити з потугою проектування життя, ринкові сили не чекатимуть тисячу років, поки ви знайдете відповідь. Невидима рука ринку нав'яже вам свою сліпу відповідь. Якщо ви не бажаєте віддати майбутнє життя на милість щоквартальних декларацій про доходи, то мусите знайти чітке розуміння того, що ж таке життя.

У заключному розділі не можу відмовити собі в кількох особистих заувагах, звертаючись до інших як один із *Sapiens* перед тим, як завіса впаде на наш вид і почнеться зовсім інша драма.

Переш ніж вирушити в цю інтелектуальну подорож, хочу підкреслити один критично важливий момент. Значну частину книги присвячено недолікам демократичної системи й ліберального погляду на світ. Я роблю це не тому, що вірю в унікальну проблемність ліберальної демократії, а радше тому, що це найвдаліша й найрізномісніша політична модель, яку людство досі створило для реагування на виклики сучасного світу. Хоча вона може бути непридатною для якоїсь

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте, будь
ласка, повну версію
книги.